

didaktusi és doktori disszertációk (1975. február 1.–1979. december 31.). Budapest, 1981. Magyar Tudományos Akadémia, 7. p.

⁵⁶ SÁRKÓZY Tamás – TAMÁS Lajos (szerk.): *A gazdasági jogi alapjai. I. kötet.* Budapest, 1985. Tankönyvkiadó, 13. p.

⁵⁷ TAMÁS Lajos: *A lízingszerződés kézikönyve.* Budapest, 1991. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó.

⁵⁸ TAMÁS Lajos: *Kereskedelmi jogi alapismertek (történeti rész, társasági jog, egyes szerződéstípusok).* Pécs, 2003. PTE ÁJK Továbbképző Szekció; TAMÁS Lajos: *Kereskedelmi jog.* Pécs, 2006. PTE Állam- és Jogtudományi Kar.

⁵⁹ KAJTÁR István: A pécsi állam- és jogtudományi kar története. In TAKÁCS (szerk.) 2003. 225. p.

⁶⁰ Lásd <https://ajk.pte.hu/hu/hallgatoknak/jogasz-osztatlan-nappali/2019-2020-tanev-elott/tantargyak/differencialt/maganjogi-mo-dul-2019-2020-1>.

⁶¹ SÁNDOR István (szerk.): *Business Law in Hungary.* Budapest, 2016. Patrocinium.

⁶² RIGÓ Balázs: Apollóntól Dionüszoszig – tavaszi könyvbemutató az Eötvös Loránd Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Karán. *Jogtudományi Közöny*, 2017. 7–8. sz. 369. p.

1. Bevezetés

A magyar csődjog fejlődése a 19. században követte a magyar magánjog fejlődését, ugyanis 1840-ig elsősorban a szokásjog határozta meg a bíróságok által alkalmazandó szabályokat,¹ majd a váltótörvények elfogadásakor az 1840. évi XXII. tc. rögzítette a csődper folyamatát.² A neoabszolutizmus korszakában a csődjog területén is érvényesült az osztrák kodifikációs törekvés, amely csödrendtartást az Ideiglenes Törvénykezési Szabályok helyezte hatályon kívül, némi korrekcióval ismételt hatályba léptetve az 1840. évi XXII. tc.-et.³ A kiegyezés után a kereskedelem fellendítése érdekében tett lépések körében 1881-ben, a kereskedelmi törvény megalkotása után pedig elfogadta az országgyűlés a második magyar csőd-törvényt is.⁴

A jelen tanulmányban bemutatott csődper kiváló példája e jogszabályok kollíziójának, valamint rámutat az első magyar csőd-törvény jellegzetességeire és hiányosságaira is. Emellett vizsgálatra érdemes azért is, mivel Torontál vármegye meghatározó politikusának csődperébe nyerhetünk betekintést. Itt érdemes megjegyezni, hogy a feldolgozott levéltári iratok a Szegedi Királyi Ítéltábla peranyagából származnak, amelyek jelentős selejtezés „áldozatául estek”, így az eljárás egyes elemei mozaikszerűen rekonstruálhatók.⁵

2. A vagyonbukott testvérpár

A csődper Bogdanovich Vilibald és Bogdanovich Virgil⁶ ellen indították meg a hitelezők. Mindkettőjük örmény származású, így gyökereik az erdélyi örményiséghez vezethetők vissza. A testvérek a családi hagyományt követve a katonai pályát választották, a császári hadseregben szolgáltak.⁷ Édesapjuk, Bogdanovich Dávid alapozta meg a család vagyónát annak köszönhetően, hogy a császári

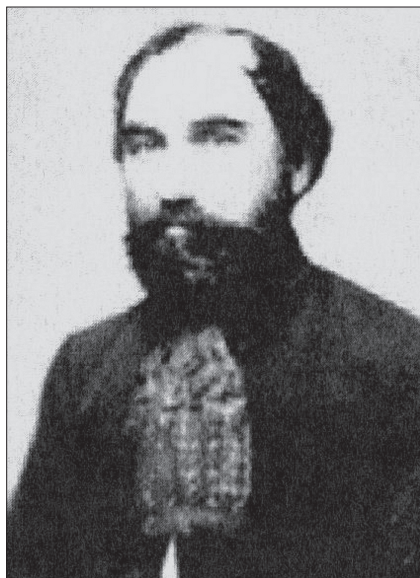
Pétervári Máté

Egy negyedszázados per a két csőd-törvény határán

hadsereg elhagyását követően gazdálkodni kezdett. Ennek jegyében hasznobérelte a párdányi uradalmat is Buttler Jánostól,⁸ akinek halálát követően a kincstárra szállt az uradalom, így később már a kincstár számára kellett a hasznobérlőknek az árendát megfizetni.⁹ A Bogdanovich család Párdányban élt az általuk a hasznobérelt uradalmon építtetett kastélyban,¹⁰ amelyet a kincstár a csőd bekövetkezése után lebontatott és elárvereztetett.¹¹

A két testvér közül Bogdanovich Vilibald volt az ismertebb, aki 1813. április 16-án született Nagyváradon.¹³ A leszerelését követően előbb a Pécsi Jogakadémián szerzett jogi ismereteket,¹⁴ 1843-ban ügyvédi vizsgát tett,¹⁵ majd a vármegye tisztikarában vállalt szerepet.¹⁶

1848-ban a párdányi választókerületben választották országgyűlési képviselővé. Az 1848/49. évi szabadságharcban aktívan részt vett előbb Torontál vármegye nemzetőr őrnagyaként, majd 1849 márciusától Damjanich seregében.¹⁷ Legjelentősebb cselekedete a szabadságharc ideje alatt, hogy ő juttatta el a Függelenségi Nyilatkozat elfogadásának hírért a hadszíntéren tartózkodó Görgey Artúrhoz az országgyűlés megbízottjaként.¹⁸ A szabadságharc következtében menekülni kényszerült, de Vidinből visszatért Magyarországra. A császári hadbíróóság öt év várfogságra ítélte, így előbb Aradon, majd Pesten a Neugebäudeban raboskodott. 1850-ben amnesztiával szabadult, amelyet követően Párdányban eredményes gazdálkodásának köszönhetően nagy vagyónra tett szert.¹⁹ Felesége Sztojanovits Leopoldina volt,

Bogdanovich Vilibald¹²

akivel közös házasságuk rövid életű volt. Egy közös gyermekük született Bogdanovich Ferenc néven, aki fiatalon életét vesztette.²⁰ A korabeli tudósítások szerint a különösen szép asszony házasságuk felbomlását követően Budapesten élt, ahol Deák Ferenc közeli jó barátjának vallhatta magát. A beszámolók szerint fiának is Deák Ferenc volt a keresztapja.²¹ 1882-ben házasodott újra Sztojanovits Leopoldina Karl von der Osten Plathen würzburgi földbirtokossal,²² de új férjét is korán elvesztette. Nagy gazdagságának is köszönhetően a korabeli budapesti társadalmi élet ismert alakja volt.

Bogdanovits Vilibald 1861-ben újra a párdányi választókerületben indul az országgyűlési képviselőválasztáson, ekkor azonban br. Nikolits Fedorral szemben alulmaradt, viszont ugyanezen a választáson a bégaszentgyörgyi kerületben megválasztották. 1865-ben már nem jutott be az országgyűlésbe.²⁴ Utoljára 1870-től 1872-ig töltötte be az országgyűlési képviselői tisztséget, amikor a párdányi választókerületben a képviselőségéről lemondó Nikolič Sándort váltotta.²⁵ Az országgyűlésben a Deák-pártot támogatta.²⁶ Egy jóval későbbi sajtótudósítás szerint nagy szegénységben hunyt el, 1886-ban.²⁷

Bogdanovich Virgil 1829. december 6-án született a Torontál vármegyei Elemérben.²⁸ A császári hadsereg 2. számú Hannover-huszárezredében szolgált, amelyet 1848-ban a szerb felkelők elleni fellépésre küldtek a Délvidékre. 1848 októberében átvált ezredével a magyar szabadságharcosok oldalára, így csatlakozott a magyar honvédsereghez, ahol gyorsan lépkedett előre a katonai ranglétrán. Előbb főhadnaggyá, majd alszázadossá nevezték ki. Több híres ütközetben is részt vett a szabadságharc alatt. A megtorlás során ismételtelen besorozták a császári hadsereg 2. huszárezredébe, ahol 1850-ben hadnaggyá, majd 1854-ben főhadnaggyá lépett elő. 1855-ben kilépett a hadseregből, és Torontál vármegyébe visszatérve a családi gazdaság gondozásában vállalt szerepet.²⁹

Bogdanovich Virgil a vagyoni viszonyaik megromlását követően ismételtelen arra kényszerült, hogy 1869-ben visszatérjen a hadseregbe főhadnaggyként.³⁰ 1870-ben előbb II. osztályú,³¹ majd 1872-ben I. osztályú századossá léptették elő.³² Felesége Groszmann Heléna volt.³³ 1899. május 10-én, Nagybecskereken hunyt el.³⁴

3. A Bogdanovits testvérpár csődbe jutása

Vagyoni viszonyaik megromlása már érzékelhető volt az 1860-as évek végén és az 1870-es évek elején.³⁵ A velük szemben lefolytatott sikertelen végrehajtások orszá-

gos visszhangra találtak,³⁶ amely összefüggésben állt a vármegyébe való beágyazottságukkal. Emellett a Bogdanovich családdal szemben Bogdanovich Vilibald volt felesége, Sztojanovits Leopoldina is végrehajtási követeléssel lépett fel.³⁷ A levéltári iratanyagban, a legkorábbi dokumentumban is a volt feleség váltókövetelését igyekezett érvényesíteni.³⁸

A csőd elrendelését a Nagybecskereki Királyi Törvényszéknél a nagybecskereki és párdányi uradalom képviselőjében kezdeményezte a magyar királyi kincstár ügyésze, Virányi József.³⁹ Az 1872. december 17-i ülésén hozta

meg a bíróság összehívó végzését, amelyben a testvérpárra a párdányi uradalom haszonbérlokként hivatkoztak, így ezeknek az árendás tartozásoknak a nyomán rendelkeztek el velük szemben a csőd megnyitását. Ezt a kor szokásainak megfelelően a hivatalos lapban, a *Budapesti Közlöny*ben hirdették ki.⁴⁰ A törvényszék határozatában a hitelezők összejövetelére három napot, 1873. március 11., 12. és 13. napját tűzte ki. A bíróság a hitelezők számára igyekezett megfelelő időtartamot biztosítani kérésük benyújtására, mivel az 1840. évi XXII. tc. szerint 30 és 120 nap közötti időtartamra tűzhető ki a hitelezők összegyűlésének időpontja, a csődbíróság által választott időpontok inkább a maximális 120 napos időtartamhoz közelítettek. A csődbíróság felhívása szerint az első két napon kerülhetett sor az ideiglenes tömeggondnok számadásainak megvizsgálására a hitelezők által. Ezt követően az ideiglenes tömeggondnokot megerősíthették tisztségében, vagy helyette új tömeggondnokot választhattak, valamint lehetőségük nyílt a hitelezői választmány megválasztására.

A kihirdetett összehívó végzésből azonban kimaradt a törvény által tartalmi kellékként meghatározott ideiglenes tömeggondnok és perügyelő megnevezése, amelynek közzétételét később pótolta a törvényszék. A két tisztségre ügyvédeket neveztek ki, az ideiglenes tömeggondnok Prepeliczay Béla temesvári ügyvéd, míg a perügyelő Kovách Ágoston nagybecskereki ügyvéd lett.⁴¹

A követelések valódiságáról szóló ítéletet 1877-ben hozta meg a Nagybecskereki Királyi Törvényszék, míg

Sztojanovits Leopoldina²³

az osztályozási ítéletet csupán 1886. november 12–14-én hozták meg.

A csődtömeg egyes elemei a töredékes levéltári iratokból nehezen azonosíthatók. A csődtömeg Pojenben található részének árverését 1878. december 14-ére tűzte ki a Lugosi királyi törvényszék. Ez a vagyონrész malomból, fűrészmalomból, szántóföldekből és erdőkből állt. Kikiáltási ár 105 274 Ft 40 kr.⁴²

Emellett a párdányi haszonbérlet uradalom adta a csődvagyon jelentős részét, amelyet az e birtonkon végzett beruházások képezték. Ennek megfizetése a királyi kincstárát terhelte.⁴³

4. A csődjogi jogszabályok „kavalkádja”

Az Ideiglenes Törvénykezési Szabályok rendelkezései szerint az 1840. évi XXII. tc. hatálya alá tartozott a csődper.⁴⁴ Az eljáró bíróságot azonban már nem az 1840. évi törvény rendelkezései állapították meg, mivel a csődper megindításakor már az új törvénykezési szervezet működött. Ennek megfelelően a Nagybecskereki Királyi Törvényszék járt el első fokon, míg másodfokon a Budapesti Királyi Ítéltábla bírálta el a beérkező fellebbezéseket. A per elhúzódása miatt az újabb bírósági szervezeti reform is érzékelhető a peres iratokban, mivel az 1891. évi felállításától a Szegedi Királyi Ítéltábla vette át a fellebbviteli fórum szerepét.⁴⁵

A per elhúzódása viszont az alkalmazandó joganyag megváltozásához vezetett, mivel 1881-ben már a második magyar csőd-törvényt fogadta el az országgyűlés.⁴⁶ Az 1881. évi XVII. tc., rendezve a korábbi helyzetet, kimondta minden korábbi csődjogra vonatkozó jogszabály hatályon kívül helyezését a törvény hatálybalépésével (267. §). A hatálybalépés időpontjának meghatározásával, az azzal kapcsolatos végrehajtási rendelkezések meghozatalával és az átmeneti intézkedések megállapításával az igazságügy-minisztert bízta meg a jogalkotó. Az igazságügy-miniszter jogkörével élve 1882. január 1-jétől rendelte el a törvény hatályát.⁴⁷

A már folyamatban lévő csődperek esetében természetesen nem alkalmazhatták az új csődtörvény rendelkezéseit, azonban a törvény csupán azt rögzítette, hogy az 1881. évi XVII. tc. I. része, tehát az anyagi jogi intézke-

dések nem alkalmazhatók (269. §). Ennek megfelelően az új eljárásjogi szabályok alkalmazását ezekben a perekben is meghagyta lehetőségként. Az erről való rendelkezést az igazságügy-miniszter átmeneti rendelkezésekről intézkedő rendeletére bízta.

Az igazságügy-miniszteri rendelet egy némiképp rendező lépészetes megoldást választott, ugyanis a csőd-törvény hatálybalépésekor már folyamatban lévő csődeljárás állásának függvényében határozta meg az eljárási szabályokat.⁴⁸

Ha a csődnyitási kérelem még nem került elbírálásra a törvény hatálybalépésekor, akkor már az 1881. évi törvény rendelkezéseit kellett alkalmazni. Az ennél előrehaladottabb szakaszban lévő csődeljárásokban az eljárás aktuális állásának megfelelően együttesen kellett alkalmaznia az eljáró bíróságnak az az 1840., illetve az 1881. évi törvény eljárási szabályait, rendelkezéseit. A végső pont ebből a szempontból a valódisági ítélet meghozatalának az időpontja volt, ugyanis az ilyen csődperekben már csak korlátozott részeire kellett az új csőd-törvénynek tekintettel lenni. E korlátozott részek a csődbiztosra, a tömeggondnok eljárására és a csőd befejezésére vonatkoztak. Érdemes kiemelni a csődbiztos ily módon való beemelését e folyamatban lévő perekbe, ugyanis ennek értelmében a korábbi eljárást jelentősen átalakítva, a per-cselekmények jelentős része nem a korábban e perekben eljáró bírói tanácsok kezében maradtak, hanem az új törvény értelmében létrehozott jogintézmény, az egy-személyi bíróként eljáró csődbiztoshoz kerültek.

A bírói jogalkalmazás során így az általam vizsgált perben is az a helyzet állt elő, hogy az adott jogcselekményekre anyagi jogi szempontból az 1840. évi XXII. tc. rendelkezései vonatkoztak, amelyet még az Ideiglenes Törvénykezési Szabályok csődjogi szabályaival is összhangba kellett hozniuk a bírácoknak, míg az eljárási szabályokat már részben az 1881. évi XVII. tc.-ben foglaltak határozták meg.

Az alkalmazandó jogszabály meghatározásának problémája világlik ki a Budapesti Királyi Ítéltábla végzéséből. A csődbírósággént eljáró Nagybecskereki Királyi Törvényszék ugyanis a korábbi csődtömeggondnok, Jekelfalussy Lajos lemondása miatt kinevezte Mangold Sámuel ügyvédet a tisztségre.⁴⁹ Az iratokból nem egyértelmű, mivel a törvényszék ítélete hiányzik az iratanyagból,

19650 3-2

BOGDANOVITS VILIBALD ÉS VIRGIL ELLENI CSÖD.

6546. A n.-becskereki kir. tvszék részéről ezennel közbirré tétetik, miszerint a párdányi uradalom haszonbérleői Bogdanovits Vilibald és Virgil ellen a n.-becskereki és párdányi m. kir. kincstári uradalom képviselőjében Vrányi József m. kir. kincst. ügyész kérelme folytán csőd elrendeltetvén, hitelezői összejövételére 1878. mart. 11. 12 és 18. napjai olyképp tüzetnek ki, hogy megjelenvén, a két első nap az ideiglenes tömeggondnok számadásait átvegyék, és megvizsgálják, harmad napon pedig a hitelezői választmányt, és vagy a volt tömeggondnokot helybeahagyják vagy újat válasszanak.

Felhivatnak tehát mindazok, kik nevezett csődtömegből bármely jogczim alatt valamit követelni akarnak, miszerint kereseteiket ezen kir. törvényszéknél a kitott határnapig annál bizonyosabban nyujtsák be, minthogy később beadandó kereseteknek hely nem adatik.

Kolt N-Becskereken, a . kir tvszék mint csődbíróságnak 1872. évi hó dec. 17-én tartott üléséből.

de ezt minden bizonnyal az 1881. évi törvény rendelkezéseire alapozva tette meg, mivel a második csódtörvény értelmében nevezhette ki a tömeggondnokot a saját hatósági területén lakó gyakorló ügyvédek köréből. Emiatt a csödválasztmány a törvényszék végzésével szemben felfolyamodással élt, így a másodfokú bíróság, a Budapesti Királyi Ítéltábla megváltoztatta a törvényszék határozatát. Ennek értelmében a törvényszék köteles volt a hitelezőket a megüresedett tömeggondnoki tisztség betöltése céljából összehívni, és csupán a hitelezők mulasztása esetén pótolhatja kinevezéssel a hiányt. Némiképp szokatlan módon az ítéltábla pontosan meghatározta a törvényszék által alkalmazandó jogszabályhelyeket, miszerint a törvényszéknek az 1840. évi XXII. tc.-nek megfelelően kellett volna eljárnia.⁵⁰ A tömeggondnok esetében különösen bonyolulttá tette a helyzetet, hogy míg a tisztség betöltése alkalmával az igazságügy-miniszteri rendelet értelmében az 1840. évi törvény szerint kell eljárni, a tömeggondnok hatáskörét és felelősségét már az 1881. évi törvény szabályozta.

Ehhez hasonló visszasság merült fel a Szegedi Királyi Ítéltábla 1892. március 8-i végzésében,⁵¹ ugyanis a Nagybecskereki Királyi Törvényszék szintén nem a hatályos jogszabályt alkalmazta. Kovách Ágoston perügyelő fordult az elsőfokú csődbíróság 1892. január 5-i végzése ellen semmisségi panasszal egybekötött felfolyamodással a másodfokú bírósághoz, mivel a megtámadott végzésben a törvényszék elutasította felfolyamodásának felterjesztését a Kúriához.

1892-ben a polgári peres eljárás szabályait az ideiglenesnek szánt 1868. évi LIV. tc. szabályozta,⁵² amelyet az 1881. évi LIX. tc. módosított. Az 1868. évi LIV. tc. a végzések elleni fellebbezési lehetőséget szűk körre szorította, és ezekkel szembeni jogorvoslatra az érdemi ítéletben adott lehetőséget,⁵³ azonban az 1881. évi törvénymódosítás már külön jogorvoslati formaként szabályozta a felfolyamodást, amelynek következtében lehetővé vált minden olyan végzéssel szemben a perorvoslat, amelynél azt törvény külön nem zárja ki.⁵⁴ A másodfokú bíróság végzéseivel szembeni felfolyamodást viszont már csak bizonyos esetekben engedélyezte a törvény, amelyek közül egyik sem állt fenn az elsőfokú bíróság álláspontja szerint, így a perügyelő felfolyamodásának felterjesztését a Kúriához végzésében elutasította.

Ezt a felfolyamodást azonban a Szegedi Királyi Ítéltábla elfogadta, a Nagybecskereki Királyi Törvényszék ítéletét megváltoztatta, és kötelezte az elsőfokú bíróságot az iratok felterjesztésére a Kúriához.⁵⁵ Ezt azzal indokolta, hogy az ideiglenes törvénykezési rendtartás értelmében a csődügyekben a csódtörvények határozzák meg az eljárási szabályokat, nem az 1868. évi LIV. tc. Emiatt az 1881. évi módosítás sem alkalmazható a vizsgált esetben. Helyette a már korábban citált az 1881. évi XVII. tc. hatályba léptetéséről intézkedő igazságügy-miniszteri rendelet 13. §-a értelmében az 1840. évi XXII. tc.-nek megfelelően kell a felfolyamodást elbírálni, amely „az alsó foku bíróságoknak két különböző ítélete ellen a felebbezést megengedi”.

Az eredeti ügy, amelynek nyomán az ismertetett eljárási jogvita kialakulhatott, arra irányult, hogy a párdányi kir. kincstári uradalom által a nagybecskereki kir. adó-

hivatalnál mint bírói letéti hivatalnál letett pénzüsszeget ne fogadja el a törvényszék tartozásának teljesítéséeként.⁵⁶ A párdányi kir. kincstári uradalomnak ugyanis több mint 400 000 Ft-os tartozása volt a Bogdanovich-féle csődtömeg irányában, amelyet 1885-ben letétbe helyeztek a töke után járó kamatokkal együtt, így összesen 658 575 Ft 40 kr-t fizettek a csődtömeg részére. Ezt a követelés teljesítéséeként el is fogadta a törvényszék azzal a feltétellel, hogy a kamatként lefizetett összegeket is tőkésíti az adóhivatal. Ez azonban elmaradt, így a törvényszék a M. Kir. Pénzügyminisztériumhoz fordult, amely ismételtlen csupán a számítási hibákat korrigálta, valamint jelezte, hogy a végzés tőkésítésre vonatkozó részei nem végrehajthatók. A bíróság az 1869. évi IV. tc. 1. §-ára hivatkozva a Pénzügyminisztérium intézkedését tudomásul vette, tehát elfogadta, hogy a bíróság a közigazgatási döntésbe semmilyen módon sem avatkozhat be. A törvényszék viszont ezért nem fogadta el teljesítettnek a teljes követelést, mivel a letét egy része kamatozásra alkalmatlan volt a közigazgatási döntések nyomán. Álláspontjuk szerint pedig, a készpénzben megfizetendő összeg csak akkor ismerhető el készpénznek, ha az kamatozásra alkalmas. Visszamenőleg a tőkésítést viszont nem fogadta el a bíróság, ami miatt a perügyelő felfolyamodással élt, míg a párdányi kir. uradalom képviselője arra hivatkozva támadta meg a végzést, hogy az általuk letett marasztalási összeg kezeléséért őt felelősség nem terheli.

A Szegedi Királyi Ítéltábla végül helybenhagyta a törvényszék végzésének a tőkésítést elutasító részét, de a végzés másik részét megváltoztatva, a csődhitelezők és a perügyelő kérelmét is elutasította.⁵⁷ Ezt azzal indokolta, hogy a letétet a követelés kifizetésének tekintő végzést a perügyelővel, a tömeggondnokkal, a csödválasztmánnyal és a csődhitelezőkkel is közölték, akik csupán a jogerőre emelkedést követően kívántak ezzel szemben fellépni, amire így már nem volt joguk. E végzéssel szemben kívánt a perügyelő a Kúriához fordulni, aminek kapcsán az eljárási vita kibontakozott. Annak ellenére, hogy végül a felfolyamodást engedélyezték a legfőbb bírói fórumhoz, a Kúria is a másodfokú bíróság határozatát hagyta helyben.⁵⁸

5. A csődtömeggel való gazdálkodás hiányosságai

Az 1840. évi XXII. tc. értelmében a vagyonbukott vagyont a csőd elrendelését követően bírói zár alá vették, amely vagyonelemeket összefoglalóan csődületi tömegként nevezi meg a törvény. Ennek kezelésével a csődhitelezők összegyűléséig az ideiglenes csődtömeggondnokot bízta meg a jogalkotó, akit a bíróság nevezett ki a tisztségre. Korlátozott jogokkal ruházta fel a tisztség betöltőjét a jogszabály, ugyanis csupán a hitelezők összejöveteleig el nem tartható ingókat értékesíthette, a többi vagyontárgy felett csupán felügyeleti jog illette meg, valamint a csődtömeget megillető, per nélkül behajtható követeléseket hajthatta be.

A hitelezők összejövételétől már a végleges csődtömeggondnok vette át a csődtömeg kezelését, akinek a működését a hitelezői választmány irányította. A csődületi hitelezők választották maguk közül egyszerű szótöbbséggel a háromtagú választmányt, míg a végleges tömeggondnok szintén a hitelezők választhatták különösebb korlátozás nélkül a személy tekintetében. A vagyonelemek eladását megválasztásától a hitelezői választmány koordinálta, döntéseinek végrehajtása a tömeggondnok feladata volt. Emiatt bármely eladáshoz vagy szerződés megkötéséhez a hitelezői választmány többségének jóváhagyására volt szükség, így a tömeggondnok által kiállított oklevelek, nyugtatványok és szerződések érvényessége a csődületi választmány egy tagjának aláírását igényelte.⁵⁹

A vizsgált csődperben 1873-tól Prepeliczay Béla látta el a végleges csődtömeggondnoki tisztséget. Prepeliczay Temesváron praktizált ügyvédként,⁶⁰ 1875-ben nevezte ki az uralkodó Temesvárra kir. közjegyzővé,⁶¹ ekkor ügyvédi gyakorlatát megszüntette.⁶² A periratok alapján a tömeggondnoki tisztséget kinevezését követően továbbra is betöltötte, amely jól mutatja, hogy a közjegyzői tisztség nem volt összeférhetetlen a tömeggondnoki teendővel. Ez annak figyelembevételével jelentős megállapítás, hogy a királyi közjegyzőkről szóló 1874. évi XXXV. tc. értelmében közjegyző gyakorló ügyvéd, amely személyi körből jellemzően kikerültek a tömeggondnokok, nem lehetett, állami közhivatalt vagy szolgálatot nem vállalhatott. E szabályozás alól kivételt képeztek az ingyenes hivatalok. A közjegyzői törvény emellett eltiltotta a közjegyzőket számos gazdasági tevékenységtől is. Ennek ismeretében különös, hogy a tömeggondnoki tisztséget továbbra is betölthette Prepeliczay, amikor nyilvánvalóan ez nem minősült ingyenes hivatalnak, bár csupán ideiglenes megbízás volt, és a törvény kifejezetten a tömeggondnoki tisztség betöltésétől nem tiltotta el a közjegyzőket.⁶³

A csődületi választmány feladatait a Schwimmer Mór, Niamesny Mihály és Heim Lipót által alkotott testület látta el.⁶⁴ Schwimmer Mór (1801–1888) nagybecskereki orvos volt, aki honvédtörzsorvosként részt vett az 1848/49. évi szabadságharcban. A vármegyei életben is aktív szereplő volt, megyei főorvosként dolgozott, és táblabíró is lett.⁶⁵ Heim Lipót temesvári kereskedő volt. A legismertebb a harmadik tag, Niamesny Mihály (1834–1901) volt.⁶⁶ Közhonvédként részt vett az 1849. évi harcokban,⁶⁷ majd őt is kényszorosították a császári seregbe. Ügyvédi működését 1864-ben kezdte meg Temesváron.⁶⁸ A kiegyezés időszakában a *Temeswarer Zeitungot* szerkesztette Deák híveként. 1876-tól Karánsebesen, 1880-tól pedig Fehértemplomban közjegyzőként kereste a kenyerét.⁶⁹

A vizsgált ügyben a végleges csődtömeggondnok és a hitelezői választmány tagjainak összejárása a csődtömeg jelentős károsodását okozta. Az egyik legfontosabb kérdés tehát az volt, hogy miképpen lehet a követelést velük szemben a csődtömeg javára érvényesíteni. A csőd választmány tagjai a tömeggondnok közreműködésével a Nagybecskereki Királyi Törvényszék ítélete szerint más szabálytalanságok mellett jogtalanul különböző díjazásokat utalványoztak ki a maguk és a tömeggondnok számára is.⁷⁰ A törvényszék az 1840. évi XXII. tc. szabályozásával

összhangban megállapította, hogy a tömeggondnok és a csőd választmány tagjai a csődvagyoneért felelősséggel tartoznak.⁷¹ A csőd választmány tagjainak felelősségre vonatosságát a bírói gyakorlat dolgozta ki.⁷² A csőd választmány jogsértő eljárása az új választmány felülvizsgálata során került napvilágra.⁷³

A választmány az 1840. évi törvény 63. §-a értelmében bírt jogosultsággal arra nézve, hogy azokat a költségeket, amelyek a tömegek rendbe szedésére, biztosítására és kezelésére szükségesek, a befolyó készpénzből fedezze, ha azok kifizetése a per végéig nem halasztható el. E kifizetések végrehajtására pedig a tömeggondnok rendelkezett hatáskörrel. A csőd választmány legsúlyosabb jogsértései közé tartozott, hogy a maguk számára díjazást utaltak ki, jöllehet a csődtörvény „hangsúlyozott szabályai szerint díjazást nem igényelhetnek”.⁷⁴ Ennek kapcsán érdemes megjegyezni, hogy az 1840. évi XXII. tc. valóban nem rendelkezett a választmány tagjainak díjazásáról, de nem is zárta ki ennek lehetőségét. A bírói gyakorlat viszont deklarálta, hogy a csőd választmány tagjai díjazásra nem jogosultak.⁷⁵ 1881-ben már törvényi szinten orvosolták ezt a problémát, mivel a csődtörvény rögzítette, hogy költségeik megtérítésére igényt tarthatnak a csőd választmány tagjai, de külön díjazásra nem. Hasonló jogsértést állapított meg a törvényszék arra nézve, hogy a tömeggondnok számára is állandó díjazást biztosítottak, mivel a bíróság álláspontja szerint ez ismételtelen nem értelmezhető a 63. §-ban biztosított jogosultság részeként. Különösen problémásak voltak a csőd választmánynak a tömeggondnok díjazása irányába tett lépései, mivel ennek megállapítása az 51. § értelmében az összes hitelezőt illette meg, akik erről szótöbbséggel dönthettek. A bírósági joggyakorlatot sértette az a megoldás, hogy a per folyama alatt kifizették a tömeggondnok díját, ugyanis erre csak az osztályozási ítéletbe foglalást követően lett volna lehetőség.⁷⁶

A csőd választmány, a törvényszék által kiemelt ugyan csak törvénysértő megoldása volt, hogy a perügylő feladatait, illetve annak egy részét a választmány egy tagjára, Niamesny Mihályra ruházta. Ezt arra hivatkozással tette, hogy a törvényszék által kirendelt perügylő nem a kellő eréllyel járt el. A perügylő hatásköre az 1840. évi törvény értelmében a csődtömeg jogi képviselője volt a vagyonbukott függőben lévő pereiben, így eljárta azokban a perekben, amelyeknek tárgya a csődbe jutottat illető követelés volt, vagy azokban a folyamatban lévő ügyekben, amelyben a vagyonbukottal szemben kívántak követelést érvényesíteni. Főszabály szerint azokat a pereket, amelyek a vagyonbukott vagyona ellen voltak folyamatban, a csőd bírósághoz kellett áttenni. Niamesny Mihályt ezeknek az ügyeknek a vitelével bízta meg a csőd választmány, amiért az ítéletben meghatározott díjazásnál jóval magasabb összeggel honorálta a csőd választmány. Ennek kapcsán megjegyzendő, hogy a perügylő személyének meghatározására és perbeli eljárásának közvetlen befolyásolására nem bírtak jogosultsággal a hitelezők, így sem a hitelezők összessége, sem a csőd választmány. Emiatt a csőd választmány ebben az esetben is törvénysértően járt el.

Emellett a törvényszék álláspontja szerint a csőd választmányt terhelte volna a bizonyítási kötelezettség an-

nak kapcsán is, hogy a 63. § értelmében kiutalványozott kifizetések a csődper végéig nem voltak elhalaszthatók. Ezt azonban bizonyítani nem tudták, így az egyébként is jogosulatlan kifizetések emiatt is sértették az 1840. évi XXII. tc. rendelkezéseit. Ezeken kívül a csődtömeg számára megfizetett haszonbéri összegek bevételezése is elmaradt, ami miatt a kamatokat is megítélte a törvényszék a csődtömeg javára, mivel a csődválasztmány tagjai az általuk vagy a tömeggondnok által átvett jelentékeny pénzüsségeket „napokig hevertették a csődtömeg hátrányára saját kezeik között.” A Nagybecskereki Királyi Törvényszék a csődtömegeg szemben egyetemlegesen marasztalta a csődtömeggondnokot és a választmány tagjait.

A Budapesti Királyi Ítéltábla másodfokon részben helybenhagyta a törvényszék ítéletét.⁷⁷ A fentebbiekben bemutatott követeléseket összhangban az első fokkal elismerte, viszont jelentős elvi álláspontot rögzített az ezen felüli követelések elutasításakor. A törvényszék ugyanis a számadások, költségjegyzékek részletes vizsgálatába is bocsátkozott, mindezt úgy tette, hogy az ügyben nem csődbírósággént a csődperben járt el, hanem külön eljárás folyamán igyekezett a perügyelő felperesként érvényesíteni a követelést a választmány tagjaival és a tömeggondnokkal szemben. Ennek kapcsán megállapította az ítéltábla, hogy az ezekről való döntés polgári bírósággént nem tartozik a hatáskörébe, mivel így a tömeg kezeléséről szóló számadásokról döntene, amely a csődbíróság hatáskörének a része.⁷⁸ Ehhez kapcsolódóan leszögezte az ítéltábla, hogy a megítelt követeléseknél ez a probléma nem áll fenn, mert azoknak a kifizetéseknek az érvénytelenségét már korábban kimondta a csődbíróság.

Az ügy rámutatott arra, hogy a csődválasztmány és a tömeggondnok egyetemleges felelősséggel tartozik működéséért. A csődüggyel kapcsolatos igényper kapcsán a csődtömeg képviselőjére vonatkozóan fogalmazott meg a Nagybecskereki Királyi Törvényszék szintén fontos alapelvet. Ennek értelmében „a képviselőnek a minőségében végzett cselekményei a polgári jog elvei szerint nem a képviselő, hanem a képviselt ellen adnak kereseti jogot”,⁷⁹ tehát a hitelezői választmány tagjai nem perelhetők a csődtömeg nevében való eljárásukért, hanem ebben az esetben a felperesnek a csődtömeg ellen kell fellépnie. A bíróság azt is megállapította, hogy az 1840. évi XXII. tc. értelmében a perügyelő a csődtömeg perbeli képviselőjére jogosult, míg a tömeggondnok és a csődválasztmány a peren kívüli képviselőre hivatott.

6. A vagyombukott számára juttatott tartásdíj

Az 1840. évi XXII. tc. 12. §-a lehetőséget biztosított arra, hogy a csődbíróság a vagyombukott számára betegség, öregség vagy testi tehetetlenség okán napidíjat biztosítson, ha a csődeljárás alá vont ezen okok miatt keresésképtelenné válik. Erről a csődbíróság volt jogosult dönteni, a hitelezőknek és a csődtömeggondnoknak csupán a véleményét volt köteles meghallgatni.⁸⁰

Bogdanovich Virgil „élete alkonyán” erre hivatkozva 1893-ban 500 Ft segély kiutalását kérvényezte megromló egészségi állapota miatt a Nagybecskereki Királyi Törvényszéktől. A törvényszék kérvényét azonban egyhangúlag elutasította, mivel a csődtörvény rögzítette, hogy a napidíj naponta maximum 20 krajcár lehet.⁸¹ Ezt a pénzüsszeget pedig már korábban megítélték a vagyombukott számára. Ennek kapcsán érdemes megjegyezni, hogy mivel a jogalkotó 1840-ben rögzítette a napidíj maximális összegét,⁸² így több mint ötven évvel később a bíróság kötvé volt egy olyan korláthoz, amelynek az értéke ekkor már jelentősen csökkent.⁸³ Látható, hogy az 1840. évi XXII. tc. hatályban tartása 1890-es évekig ily módon jelentős visszasságokat eredményezett.

A Szegedi Királyi Ítéltábla helybenhagyta a törvényszék döntését, megerősítve annak indoklását.⁸⁴ Emellett azzal bővítette a törvényszék érvelését, hogy az osztályozási sorrendben az Ideiglenes Törvénykezési Szabályok⁸⁵ és az 1840. évi törvény (83. §) alapján is szereplő orvosi költségek csupán a csődnyitás előtt felmerült követelések esetén számolhatók el, így ez a rendelkezés sem alkalmazható a szóban forgó esetre.

7. Összegzés

Az ismertetett csődper szemléletesen rámutat arra, hogy a csődjogi szabályok egymás melletti „továbbélése” jelentősen elnehezítette a jogalkalmazást, azonban míg az egyik esetben (tartásdíj) éppen célszerű lett volna az új törvény alkalmazása, addig az eljárási szabályok esetében néhol éppen ez okozott diszkrpanciát. A hosszúra nyúló csődperek esetén komoly nehézséget jelentett emiatt a jogalkotó számára a megfelelő megoldás megtalálása. A joggyakorlat fényében azonban indokolatlannak tűnik, hogy különösebb figyelmet nem kapott az igazságügy-miniszternek a törvényt hatályba léptető rendelete. Apáthy István magyar csődjogi monográfiájában egyszerűen summázta, hogy az anyagi rendelkezéseket nem terjesztette ki a törvény a korábban elrendelt csődperekre, de az eljárási szabályok kapcsán nem bocsátkozott fejtegetésekbe.⁸⁶

Az 1840. évi XXII. tc. kapcsán gyakran megfogalmazott kritikát igazolta ez a csődper is, amely szerint a perek túlzottan elnyúltak,⁸⁷ gátolva a hitelezők érdemi kielégítését. A hiányos iratanyag miatt nem állapítható meg a per lezárulta, de az 1872-ban induló eljárásban még 1895 novemberében is keletkeztek új iratok,⁸⁸ így legalább 23 évig tartott ez a csődper. Emellett jól látható, hogy a csődválasztmány és a tömeggondnok bírói ellenőrzésének a hiánya komoly visszaélések „melegágya” lehetett. Az 1881. évi XVII. tc. ennek megoldása érdekében előremutató változásokat hozhatott.⁸⁹

A vizsgált pernek e visszaélések ellenére a napisajtóban – kutatásaim szerint – csupán egyetlen eleme kapott nagyobb publicitást, mégpedig az, hogy a Kúria 15 Ft-ban határozta meg az egyik fellebbezés kapcsán az ügyvéd munkadíját. Megdöbbenésének előbb a *Pesti Hírlap* adott hangot,⁹⁰ majd az *Ügyvédek Lapja* vezércikkében adott hangot méltatlankodásának ennek kapcsán.⁹¹

PÉTERVÁRI, MÁTÉ

Ein vierteljahrhundertlanger Prozess an der Grenze der zwei ungarischen Konkursgesetze

(Zusammenfassung)

Das Gewohnheitsrecht bestimmte das ungarische Konkursverfahren vor den Gerichten bis 1840. In diesem Jahr verabschiedete der ungarische Reichstag das Gesetz Nr. 22 von 1840, der das erste ungarische Konkursgesetz war. Im Neoabsolutismus trat die provisorische Konkursordnung an die Stelle dieses Gesetzes, aber die Provisorischen Justizregeln (*ITSZ*) stellte das Gesetz Nr. 22 von 1840 im Jahr 1861 wieder her. Nach dem österreichisch-ungarischen Ausgleich nahm der ungarische Handel einen Aufschwung, deshalb wurde die Erschaffung der neuen kommerziellen Gesetzesrahmen erforderlich. Die Gesetzgebung erneuerte die ungarische Konkursregelung im Jahr 1881 aufgrund der deutschen Vorbilder.

In meinem Aufsatz demonstrierte ich die Änderungen des ungarischen Konkursrechts mit Hilfe eines Rechtsfalls, der im Jahr 1872 begann, und noch bis zum Jahr 1895 andauerte. Aus diesem Grund traf dieser Rechtsfall auch auf die

Gültigkeit von den beiden ungarischen Konkursgesetzen und auf *ITSZ* zu, deshalb konnte ich die Kollision dieser Rechtsnormen untersuchen. Es war ganz sonderbar, weil das Konkursgericht parallel drei Rechtsnormen anwenden musste. Das Gesetz Nr. 17 von 1881 hielt das Gesetz Nr. 22 von 1840 und *ITSZ* in den materiell-rechtlichen Fragen in den Fällen im Vorgang in Kraft. Aber das Verfahrensrecht regulierte das neue Gesetz teilweise in diesen Fällen. Die zwei Gemeinschuldner in diesem untersuchten Fall machten noch diesen Prozess interessant, weil der ältere Bruder, Vilibald Bogdanovich dreimal zum Mitglied von dem ungarischen Reichstag (1848, 1861, 1870–1872) gewählt wurde. Daneben unterschied sich dieser Fall durch den besonders hohen Wert der Konkursmasse von den anderen Konkursprozessen, deshalb beschäftigte sich die zeitgenössische Presse mit den Geschehnissen gern.

Jegyzetek

- HOMOKI-NAGY, Mária: Geschichte der zivilrechtlichen Kodifikation. In MÁTHÉ, Gábor (hrsg.): *Die Entwicklung der Verfassung und des Rechts in Ungarn*. Budapest, 2017. Dialóg Campus Verlag, 454–455. p.
- HALMOS Károly: A csődök társadalma. In HORVÁTH Zita – RADA János (szerk.): *Társadalomtörténeti tanulmányok Tóth Zoltán emlékére*. Miskolc, 2017. Miskolci Egyetemi Kiadó, 177. p.; Uő: A csőd intézményének rövid története. *Közgazdasági Szemle*, 2012. 5. sz. 542. p.
- HORVÁTH Attila: *A magyar magánjog történetének alapjai*. Budapest, 2006. Gondolat Kiadó, 481–482. p.
- LŐRINCZI Gyula: A mai magyar csődjogi szabályozás jogtörténeti gyökerei (Szomorújáték három felvonásban). *Jogtörténeti Szemle*, 2011. 4. sz. 20. p.
- A selejtezés alkalmával kizárólag azokat az ítéleteket és végzéseket őrizték meg, amelyek kapcsán fellebbezés vagy felfolyamodás történt az ítéletátlárhoz vagy a Kúriához.
- A korszakra jellemzően vezetőnevek helyesírása ingadozó a Bogdanovich, Bogdanovics és a Bogdanovits változattal is találkozhatunk. A leggyakrabban a Bogdanovich alak tűnik fel, így ehhez igazodom tanulmányomban is.
- Harmadik testvérük, Bogdanovich Hubert szintén katonai pályára lépett. BONA Gábor: *Tábornokok és törzstisztek az 1848/49. évi szabadságharcban. I. kötet*. Miskolc, 2015. Miskolci Egyetemi Kiadó, 203. p.
- Buttler János házassága ihlette Mikszáth Kálmánt a *Különös házasság* című regénye megírásakor. KUNKIN Zsuzsanna: Ismeretlen dokumentumok Mikszáth Kálmán Különös házasság című regényének valós szereplőiről. *Híd*, 1995. 4–5. sz. 336–340. p.
- Levelezések. *Pesti Napló*, 1855. (november 21.) 1710. sz. 2. p.
- REISZIG Ede: Torontál vármegye községei. In BOROVSKY Samu (szerk.): *Magyarország vármegyéi és városai. Torontál vármegye*. Budapest, 1912. Országos Monográfia Társaság, 103. p.; Párdány Torontál vármegyében helyezkedett el, ma Szerbiához tartozik. A vizsgált korszakban megkülönböztettek Szerb- és Német-Párdányt, amelyek együttes lakosságszáma körülbelül 3500 fő volt. GYÉMÁNT Richárd: *Etnikai és felekezeti viszonyok a történelmi Torontál vármegye Párdányi járásában*. Budapest, 2018. Históriaantik, 28–29. p.
- Egy jogász: A Buttler-meséhez. In NAGY Miklós (szerk.): *Képes Folyóirat. A Vasárnapi Ujság füzeteiben*. XXXVI. kötet. Budapest, 1904. Franklin-Társulat, 129. p.
- BONA 2015. 204. p.
- KALAPIS Zoltán: *Életrajzi kalauz. I. kötet*. [Újvidék], 2002. Forum, 139. p.
- KOPCSÁNYI Károly: *A Pécsi Jogakadémia multja s jelene*. Pécs, 1897. Pécsi Irodalmi és Könyvnyomdai Részvénytársaság, 98. p.
- BONA 2015. 204. p.
- Magyarország és Erdély. *Jelenkor*, 1841. 98. sz. 401. p.; Torontál-megye tisztújítása. *Jelenkor*, 1845. 76. sz. 462. p.
- THIM József: *A magyarországi 1848–49-iki szerb fölkelés története. I. kötet*. Budapest, 1940. Magyar Történelmi Társulat, 152. p.
- STEIER Lajos: *Az 1849-ik trónfosztás előzményei és következményei*. [Budapest], 1929. Genius, 209–210. p.; GÖRGEY Arthur: *Életem és működésem Magyarországon az 1848. és 1849. években. II. kötet*. Budapest, 1911. Franklin, 22. p.
- K. DRAXLER Zsuzsanna: Párdányi segély Vörösmarty árváinak 1856-ban. *Hungarológiai Közlemények*, 1982. 3. sz. 399. p.
- Halálhírek. *Vasárnapi Ujság*, 1881. (október 2.) 41. sz. 656. p.; Bogdanovich Ferencz. *Ellenőr*, 1881. (október 7.) 503. sz. 3. p.
- K. L.: A szép Leopoldina. *Pesti Napló*, 1913. (november 9.) 265. sz. 8. p.
- Rövid hírek. *Fővárosi Lapok*, 1882. (január 8.) 6. sz. 39. p.
- www.flickr.com/photos/genealogus/32378567410.
- RUSZOLY József: *Országgyűlési képviselő-választások Magyarországon 1861–1868*. Budapest, 1999. Püski, 412–414. p.
- ANTAL Tamás: Az országgyűlési képviselők választókerületenként (1869–1875). In RUSZOLY József: *Országgyűlési képviselő-választások Magyarországon 1869–1874*. Szeged, 2013. Pólay Elemér Alapítvány, 644. p.
- Azt az állítást azonban alighanem cáfolhatjuk, hogy Bogdanovich Vilibaldot bensőséges baráti viszony fűzte volna hozzá. Deák ugyanis csupán Bogdanovich korábbi feleségével ápolta baráti viszonyt elválásukat követően, így ez semmiképpen sem igazolható, hogy Bogdanovich Vilibald is bizalmas viszonyban lett volna a „haza bölcsével”. K. DRAXLER 1982. 400–401. p.; FERENCZI Zoltán:

- Deák élete. III. kötet. Budapest, 1904. Magyar Tudományos Akadémia, 395., 407., 410., 412. p.
- ²⁷ SZ. SZIGETHY Vilmos: Bánáti délibábok. *Ujság*, 1943. (július 6.) 149. sz. 6. p.
- ²⁸ BONA Gábor: *Századosok az 1848/49. évi szabadságharcban. I. kötet*. Budapest, 2008. Heraldika, 194. p.
- ²⁹ BONA Gábor: *The Armenian Heroes of the Hungarian War of Independence in 1848–49*. Budapest, 1996. Armenian Ethnic Government of Budapest, 31. p.
- ³⁰ Hivatalos rész. *Budapesti Közlöny*, 1869. (szeptember 22.) 216. sz. 3119. p.; Egy jogász 1904. 129. p.
- ³¹ Hivatalos rész. *Budapesti Közlöny*, 1870. (november 27.) 271. sz. 8115. p.
- ³² Hivatalos rész. *Budapesti Közlöny*, 1872. (március 2.) 50. sz. 395. p.
- ³³ BONA 2008. 194. p.
- ³⁴ BONA 1996. 31. p.; Nagy idők tanuja. *Budapesti Hírlap*, 1899. 132. sz. 5. p.
- ³⁵ Felhívás. *Sürgöny*, 1866. (április 18.) 88. sz. 6. p.; Árverési hirdetmény. *Budapesti Közlöny*, 1867. (szeptember 7.) 147. sz. 1665. p.; Árverési hirdetmény. *Budapesti Közlöny*, 1868. (március 27.) 72. sz. 898. p.; Felhívások. *Magyar Themis*, 1871. 17. sz. 200. p.
- ³⁶ Esküdtzéki csarnok. *Magyar Themis*, 1871. 7. sz. 82. p.; Torontálmegye sajtópera Czappel Károly ellen. *Magyar Themis*, 1871. 8. sz. 94–98. p.
- ³⁷ Hirdetmény. *Budapesti Közlöny*, 1871. (április 19.) 89. sz. 2054. p.
- ³⁸ MNL CSML (Magyar Nemzeti Levéltár Csongrád-Csanád Megyei Levéltára, Szeged). A Szegedi Királyi Ítéltábla iratai VII. 1. 1891. I. b. 23. d. 1891/68. *Bogdanovits Vilibáld és Virgil csödtölgve*. 6825/1875.
- ³⁹ Bogdanovits Vilibáld és Virgil elleni csőd. *Hivatalos Értesítő (Budapesti Közlöny Hivatalos Értesítője)*, 1872. (december 25.) 296. sz. 4500. p.
- ⁴⁰ Uo.; HALMOS Károly – KLEMENT Judit: Értékek a romok között. A csödperekben ránk maradt iratfajtákról és forrásértékekről. *Korall*, 2013. 54. sz. 144. p.
- ⁴¹ Hirdetmény. *A Budapesti Közlöny Hivatalos Értesítője*, 1873. (január 8.) 5. sz. 81. p.
- ⁴² Árverés. *A Budapesti Közlöny Hivatalos Értesítője*, 1878. (november 5.) 265. sz. 8398. p.
- ⁴³ MNL CSML VII. 1. 1891. I. b. 23. d. 1347/csőd894.
- ⁴⁴ KORSÓSNÉ DELACASSE, Krisztina: Die Anfänge des ungarischen Konkursrechts. In BÉLI, Gábor et al. (eds.): *Institutions of Legal History with special regard to the legal culture and history*. Bratislava–Pécs, 2011. University of Pécs – Institute of History of Slovak Academy of Sciences, 69. p.
- ⁴⁵ ANTAL Tamás: *A Szegedi Királyi Ítéltábla története 1890 és 1914 között*. Budapest–Szeged, 2014. Szegedi Ítéltábla, 27–30. p.; Uő.: *Törvénykezési reformok Magyarországon (1890–1900). Ítéltáblák, bírói jogviszony, esküdtzések*. Szeged, 2006. Csongrád Megyei Levéltár, 124. p.; STIPTA István: *A magyar bírósági rendszer története*. Debrecen, 1997. Multiplex Media-Debreceni U.P., 126–127. p.
- ⁴⁶ HALMOS Károly: A csödtörvény csödtörténete. In MANHERCZ Orsolya (szerk.): *Historia critica. Tanulmányok az Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karának Történelmi Intézetéből*. Budapest, 2014. ELTE Eötvös Kiadó, 224.
- ⁴⁷ A m. kir. igazságügyminiszernek 3328/I. M. E. számú rendelete, a csödtörvényről szóló 1881:XVII. t.c.z. hatálybaléptetéséről. 1. §.
- ⁴⁸ Uo.
- ⁴⁹ MNL CSML VII. 1. 1891. I. b. 23. d. 6861/1890.
- ⁵⁰ „az 1840. évi XXII. törvényzikknek az 1881. évi XVII. törvényzikket hatálybaléptető rendelet 13. §a értelmében – jelen csödben alkalmazandó 51. 52. és 53. §§ai értelmében az összes csödhitelezőket [...] hívja össze, és egyúttal a hitelezőket új tömeggondnok választására azzal hívja fel, hogy különben az 1840:XXII. t. cz. 53.§a értelmében fog eljáráni.” MNL CSML VII. 1. 1891. I. b. 23. d. 6861/1890.
- ⁵¹ MNL CSML VII. 1. 1891. I. b. 23. d. 1312/P.1892.
- ⁵² SZÍVÓS Kristóf: The Eventualmaxime in the Hungarian Civil Procedure – A Historical Perspective. In FRENKEL, David A. – VARGA, Norbert (eds.): *New Studies in History and Law*. Athens, 2019. Athens Institute for Education and Research, 82. p.
- ⁵³ SUHAYDA János: *A magyar polgári törvénykezési rendtartás*. Pest, 1869. Eggenberger, 161. p.; HERCZEGH Mihály: *Magyar polgári törvénykezési rendtartás (1868:LIV. t. cz.)*. Pest, 1871. Heckenast Gusztáv, 565. p.
- ⁵⁴ HERCZEGH Mihály: *Magyar polgári törvénykezési rendtartás. (1868:LIV, 1881:LIX, 1881:LX. törvényzikk)*. 3. kiad. Budapest, 1885. Franklin, 318–319. p.
- ⁵⁵ MNL CSML VII. 1. 1891. I. b. 23. d. 1312/P.1892.
- ⁵⁶ MNL CSML VII. 1. 1891. I. b. 23. d. 4679/Cs.89.
- ⁵⁷ MNL CSML VII. 1. 1891. I. b. 23. d. 8343/1891.
- ⁵⁸ MNL CSML VII. 1. 1891. I. b. 23. d. 558/1892.
- ⁵⁹ ÓVÁRI Kelemen: *A csödrendszer, tekintettel a nevezetesebb külföldi csödtörvényekre, s különösen a magyar csőd és csőd eljárás részletes ismertetése*. Pest, 1871. Eggenberger-féle Akadémiai Könyvkereskedés, 168–169. pp.
- ⁶⁰ Gyászrovat. Elhunytak a mult héten. *Hölgyek Lapja*, 1880. 15. sz. 180. p.
- ⁶¹ *Budapesti Közlöny*, 1875. (július 13.) 157. sz. 4590. p.
- ⁶² *Budapesti Közlöny*, 1875. (december 2.) 276. sz. 7869. p.
- ⁶³ ROKOLYA Gábor: *A közjegyzői intézmény fejlődése a polgári korban*. Budapest, 2018. Közjegyzői Akadémia, 50–51. p.
- ⁶⁴ MNL CSML VII. 1. 1891. I. b. 23. d. 4313/1891.
- ⁶⁵ Gyászrovat. Elhunytak. *Budapesti Hírlap*, 1888. (július 30.) 210. sz. 4. p.
- ⁶⁶ Vezetéknévének több írásmódja ismert. Niamesnyként szerepel jellemzően a peres iratokban, míg Szinnyeinél Niamesznyi néven jelenik meg. SZINNYEI József: *Magyar írók élete és munkái. IX. kötet*. Budapest, 1903. Hornyánszky, 1043. p. A Niamesznyi írásmódot használja Borsi-Kálmán Béla és Rokolya Gábor, így ezt alkalmaztam.
- ⁶⁷ BORSI-KÁLMÁN Béla: A „kis tüzér”: id. Niamesznyi Mihály (1834–1901). In HÁDA Béla et al. (szerk.): *Két világ kutatója. Urbán Aladár 80 éves*. Budapest, 2009. ELTE BTK Új- és Jelenkori Egyetemes Történelmi Tanszék, 47–48. p.
- ⁶⁸ ROKOLYA Gábor: *Magyar közjegyzők a Délvidéken*. Budapest, 2017. Közjegyzői Akadémia, 379. p.
- ⁶⁹ Az utolsó ágyulövés. *Magyarország*, 1901. (május 9.) 109. sz. 6. p.; Dr. Niamesznyi Mihály visszatekintő leírása a család történetéről (1945). In KOMÁROMI László (szerk.): *Az almánfalvi Niamesznyi család története és dr. Niamesznyi Mihály a XX. század közéletében*. Budapest, 2011. Helikon, 40–42. p.
- ⁷⁰ MNL CSML VII. 1. 1891. I. b. 23. d. 6544Sz/1885.
- ⁷¹ „[A] csödhitelezői választmány tagjai [...] nem csak a csödtömeg hanem saját illetve az általuk képviselt felek érdekében is működnek.” MNL CSML VII. 1. 1891. I. b. 23. d. 6544Sz/1885.
- ⁷² HERCZEGH Mihály: *A csödtörvénykezés Magyarországon és Erdélyben*. Pest, 1872. Pfeifer Ferdinánd, 89. p.; KOLGYÁRI CSÁSZÁR Ferenc: *A magyar csödtörvénykezés*. Pest, 1847. Kilián, 174. p.
- ⁷³ „[M]aguk javára a törvényben alapuló díjakat megállapították, kiutalványozták és kifizették”, „csödhitelezői választmány az 1840. évi XXII. t. cz. rendeleteit figyelmen kívül hagyva, nem csak a csödtömegnek gondnok által szabályszerű kezelését kellőleg nem ellenőrizte hanem vele egyetértőleg egy részről oly jogok gyakorlásába bocsátkozott, melyek a csödhitelezői választmány teendőinek fenidézett törvény által körvonalazott keretén kívül esnek, másrészt pedig oly nemű intézkedéseket tett, melyek magukban véve, eltekintve azoknak pontatlan hiányos, s több ízben elkésetten teljesített foganatosításától a csödtömegnek érzékeny kárt okoztak.” MNL CSML VII. 1. 1891. I. b. 23. d. 6544Sz/1885.
- ⁷⁴ MNL CSML VII. 1. 1891. I. b. 23. d. 6544Sz/1885.
- ⁷⁵ HERCZEGH 1872. 104–105. p.
- ⁷⁶ Uo. 90–91. p.
- ⁷⁷ MNL CSML VII. 1. 1891. I. b. 23. d. 36703/1886.

⁷⁸ „[A]nnak elbírálója pedig helyesek-e a számadás tételei nem-e? a csődtörvény értelmében a csőd- mint külön ügybíróhoz, a mely mint ilyen van hivatva a tömeggondnok számadásai felett határozni és ebből kifolyólag megállapítani, terheli-e a csőd hitelezői választmányának tagjait a csődvagyon kezelése és az ebből kifolyó számadások tekintetében felelősség?” MNL CSML VII. 1. 1891. I. b. 23. d. 36703/1886.

⁷⁹ MNL CSML VII. 1. 1891. I. b. 23. d. 4313/1891.

⁸⁰ HERCZEGH 1872. 30.

⁸¹ MNL CSML VII. 1. 1891. I. b. 23. d. 5411/csőd1893.

⁸² CSÁSZÁR 1847. 109.

⁸³ A pénzüsszeg értékének megítéléséhez jó kiindulási alapot nyújt, hogy a következőkben ismertetett esetben a 15 Ft-nyi munkadíjat bagatell összegnek tartotta a cikk írója.

⁸⁴ MNL CSML VII. 1. 1891. I. b. 23. d. 5557/P.1893.

⁸⁵ Ideiglenes Törvénykezési Szabályok, IV. Rész, 18. § 4. pont

⁸⁶ APÁTHY István: *A magyar csődjog rendszere. I. kötet.* Budapest, 1887. Eggenberger-féle Könyvkereskedés, 64–65. p.

⁸⁷ *A magyar csődtörvényjavaslatnak általános indokolása. Az 1878. évi október hó 17-re hirdetett országgyűlés képviselőházának irományai. X. kötet.* Budapest, 1879. Pesti Könyvnyomda, 53. p.

⁸⁸ MNL CSML VII. 1. 1891. I. b. 23. d. 6231/1895.

⁸⁹ 1881. évi XVII. tc. II. Rész III. fejezet.

⁹⁰ Ügyvédi munkadíj és a kuria. *Pesti Hírlap*, 1885. (március 28.) 86. sz. 12. p.

⁹¹ „A hány napot egy fél milliós ügyben az ügyvéd gondolkozva, majd kutatva, meg dolgozva töltött, a míg a fellebbezést beadta, annyi nap alatt az az ügyvéd mint közönséges napszamos, talán talicska-tolásal többet keresett volna tizenöt forintnál. Hanem a méltóságos bíró úr nyilván, csizmatisztítója hetibéréhez mérte a jogtudós munkadíját is.”; „Ez nem munkadíj, ez nyílt sértés az ügyvéd munkássága ellen, az nyílt kicsinylése az ügyvéd tudományának, ez szándékos lealázása az ügyvéd hivatásának.” Tizenöt forint munkadíj. *Ügyvédek Lapja*, 1885. 55. sz. 1. p.

A két világháború közötti jogfejlődés jelentős hatással volt a gazdasági élet mindennapi szereplőire, a kereskedőkre és a fogyasztókra egyaránt. A jog a maga eszköztárával igyekezett megtalálni minden olyan lehetőséget, amellyel biztosítani tudta a közérdek és a közgazdaság céljait, hogy a fogyasztók számára a termékek megfelelő áron kerüljenek értékesítésre. A kartellmozgalom problémája a tisztességtelen piaci magatartások szabályozása már a kartell törvény hatálybalépését megelőzően is napirenden volt, és foglalkoztatta a jogalkotót, továbbá közvetetten hatással volt a fogyasztóra is. Az első világháború volt az a történelmi esemény, amely lökést adott az állami beavatkozás eszköztárára a magánjogi viszonyok terén. E szabályozási tárgy az árkérdés volt, hiszen a kereskedőt a nagyobb profit tisztességtelen aktivitásokra sarkalhatta. Ezért fontosnak tartom röviden bemutatni azt az utat, amely elvezette a magyar törvényhozást a tisztességtelen versenyről, majd pedig a kartellekről szóló törvény megalkotásáig.

1. A háború hatása a kartelljog szabályozására

A hadviselés következményei és a lakosság szükségleteivel történő visszaélések számának növekedése következtében a kormány a háború esetére szóló kivételes intézkedésről alkotott törvényekben

Varga Norbert

Egy választottbírósi eljárás kartelljogi relevanciái

Bud János (1880–1950),
az Országos Központi Árvizsgáló Bizottság
első elnöke³

(1912. évi LXIII. tc., 1914. évi L. tc.) kapott felhatalmazás alapján megtette a szükséges lépéseket az áruk és a haszonkulcs maximalizálása érdekében.¹ Az ármaximalizálás mellett szükségesnek mutatkozott azonban a közszükségleti cikkek forgalmazása körüli visszaélésekkel szembeni fellépés is. Ezért kerültek felállításra a 3678/1917. M. E. sz. rendelet értelmében az árvizsgáló bizottságok és az Országos Központi Árvizsgáló Bizottság, amelynek hatásköre a tájékoztató áruk megjelölése volt.²

Ezt követően újabb jogi megoldást kellett keresni arra vonatkozóan, hogy a közszükségleti cikkek forgalomba hozatalát és fogyasztását hatékonyan szabályozzák. A büntetőjogi szankciók alkalmazása és egyben szigorítása jelentette a megoldást, mindamellett, hogy a kormány gazdaságigazgatási intézkedéseket is bevezetett. A büntetőjogi szankciókat,